

YURIDIK FANLAR AXBOROTNOMASI

ВЕСТНИК ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК

REVIEW OF LAW SCIENCES

huquqiy ilmiy-amaliy jurnal

правовой научно-практический журнал

legal scientific-practical journal

2024-yil 4-son

VOLUME 8 / ISSUE 4 / 2024

DOI: 10.51788/TSUL.ROLS.2024.8.4.

ISSN 2181-919X

E-ISSN 2181-1148

DOI: 10.51788/TSUL.ROLS

Crossref
Content
Registration

MUASSIS: TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI

"Yuridik fanlar axborotnomasi – Вестник юридических наук – Review of law sciences" huquqiy ilmiy-amaliy jurnali O'zbekiston matbuot va axborot agentligi tomonidan 2020-yil 22-dekabrda 0931-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatidan o'tkazilgan.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi jurnallari ro'yxatiga kiritilgan.

Mualliflik huquqlari Toshkent davlat yuridik universitetiga tegishli. Barcha huquqlar himoyalangan. Jurnal materiallaridan foydalanish, tarqatish va ko'paytirish muassis ruxsati bilan amalga oshiriladi.

Sotuvda kelishilgan narxda.

Nashr bo'yicha mas'ul:

O. Choriyev

Muharrirlar:

Y. Yarmolik, Y. Mahmudov,
E. Mustafayev, K. Abduvaliyeva,
F. Muhammadiyeva, M. Sharifova,
Sh. Beknazarova

Musahhih:

S. Rasulova

Texnik muharrir:

U. Sapayev

Dizayner:

D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahar,
Sayilgoh ko'chasi, 35.
Tel.: (0371) 233-66-36 (1169)

Veb-sayt: review.tsul.uz

E-mail: reviewjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1385.

Nashriyot litsenziyasi

№ 174625, 29.11.2023-y.

Jurnal 24.12.2024-yilda
bosmaxonaga topshirildi.
Qog'oz bichimi: A4.
Shartli bosma tabog'i: 5
Adadi: 100. Buyurtma: № 158.

Bosmaxona litsenziyasi

29.11.2023 № 174626

TDYU bosmaxonasida chop etildi.

Bosmaxona manzili:
100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko'chasi, 37.

© Toshkent davlat yuridik universiteti

BOSH MUHARRIR

I. Rustambekov – Toshkent davlat yuridik universiteti rektori v.v.b., yuridik fanlar doktori, professor

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI

B. Xodjayev – Toshkent davlat yuridik universiteti ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori, yuridik fanlar doktori, professor

MAS'UL MUHARRIR

O. Choriyev – Toshkent davlat yuridik universiteti Tahririy-nashriyot bo'limi boshlig'i

TAHRIR HAY'ATI A'ZOLARI

A. Saidov – Inson huquqlari bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Milliy markazining direktori, yuridik fanlar doktori, professor (Toshkent, O'zbekiston)

E. Juchniewicz – Gdansk universiteti professori, huquq doktori (Gdansk, Polsha)

A. Younas – yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (Pekin, Xitoy)

O. Okyulov – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O'zbekiston)

J. Nematov – Toshkent davlat yuridik universiteti professori v.b., yuridik fanlar doktori (Toshkent, O'zbekiston)

Sh. Asadov – O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O'zbekiston)

M. Aminjonova – O'zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi dotsenti, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O'zbekiston)

M. Rahimov – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (Toshkent, O'zbekiston)

O. Narzullayev – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O'zbekiston)

B. Murodov – O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi akademiyasi professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O'zbekiston)

A. Muxamedjanov – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O'zbekiston)

N. Niyazova – Toshkent davlat yuridik universiteti professori v.b., pedagogika fanlari nomzodi (Toshkent, O'zbekiston)

**УЧРЕДИТЕЛЬ: ТАШКЕНТСКИЙ
ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ
УНИВЕРСИТЕТ**

Правовой научно-практический журнал «Вестник юридических наук – Yuridik fanlar axborotnomasi – Review of Law Sciences» зарегистрирован Агентством печати и информации Узбекистана 22 декабря 2020 года с удостоверением № 0931.

Журнал включён в перечень журналов Высшей аттестационной комиссии при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан.

Авторские права принадлежат Ташкентскому государственному юридическому университету. Все права защищены. Использование, распространение и воспроизведение материалов журнала осуществляется с разрешения учредителя.

Реализуется по договорной цене.

Ответственный за выпуск:
О. Чориев

Редакторы:

Е. Ярмолик, Й. Махмудов,
Э. Мустафаев, К. Абдувалиева,
Ф. Мухаммадиева, М. Шарифова,
Ш. Бекназарова

Корректор:

С. Расулова

Технический редактор:

У. Сапаев

Дизайнер:

Д. Ражапов

Адрес редакции:

100047. Город Ташкент,
улица Сайилгох, 35.
Тел.: (0371) 233-66-36 (1169)

Веб-сайт: review.tsul.uz

E-mail: reviewjournal@tsul.uz

Подписной индекс: 1385.

Издательская лицензия

от 29.11.2023 г № 174625

Журнал передан в типографию
24.12.2024.

Формат бумаги: А4.

Усл. п. л. 5. Тираж: 100 экз.

Номер заказа: 158.

Лицензия типографии

от 29.11.2023. № 174626

Отпечатано в типографии

Ташкентского государственного
юридического университета.

100047, г. Ташкент, ул. Сайилгох, дом 37.

© Ташкентский государственный
юридический университет

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

И. Рустамбеков – доктор юридических наук, профессор, врио ректора Ташкентского государственного юридического университета

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

В. Ходжаев – доктор юридических наук, профессор, проректор по научной работе и инновациям Ташкентского государственного юридического университета

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

О. Чориев – начальник редакционно-издательского отдела Ташкентского государственного юридического университета

ЧЛЕНЫ РЕДКОЛЛЕГИИ

А. Саидов – доктор юридических наук, профессор, директор Национального центра по правам человека Республики Узбекистан (Ташкент, Узбекистан)

Э. Юхневич – доктор права, профессор Гданьского университета (Гданьск, Польша)

А. Юнас – доктор философии по юридическим наукам (Пекин, Китай)

О. Окюлов – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

Ж. Нематов – доктор юридических наук, и. о. профессора Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

Ш. Асадов – доктор юридических наук, профессор Академии государственного управления при Президенте Республики Узбекистан (Ташкент, Узбекистан)

М. Аминжонов – доктор юридических наук, доцент Правоохранительной академии Республики Узбекистан (Ташкент, Узбекистан)

М. Рахимов – доктор философии по юридическим наукам, доцент Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

О. Нарзуллаев – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

В. Муродов – доктор юридических наук, профессор Академии МВД Республики Узбекистан (Ташкент, Узбекистан)

А. Мухамеджанов – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

Н. Ниязова – кандидат педагогических наук, и. о. профессора Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

**FOUNDER: TASHKENT STATE
UNIVERSITY OF LAW**

“Yuridik fanlar axborotnomasi – Вестник юридических наук – Review of law sciences” legal scientific-practical journal was registered by Press and Information Agency of Uzbekistan on December 22, 2020, with certificate number 0931.

The journal is included in the list of journals of the Higher Attestation Commission under the Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan. Copyright belongs to Tashkent State University of Law. All rights reserved. Use, distribution and reproduction of materials of the journal are carried out with the permission of the founder.

Agreed-upon price.

Publication Officer:

O. Choriev

Editors:

Y. Yarmolik, Y. Makhmudov,
E. Mustafaev, K. Abduvalieva,
F. Mukhammadieva, M. Sharifova,
Sh. Beknazarova

Proofreader:

S. Rasulova

Technical editor:

U. Sapaev

Designer:

D. Rajapov

Publishing department address:

100047. Tashkent city,
Sayilgokh street, 35.
Phone: (0371) 233-66-36 (1169)

Website: review.tsul.uz

E-mail: reviewjournal@tsul.uz

Subscription index: 1385.

Publishing license

№ 174625, 29.11.2023.

The journal is submitted to the Printing house on 24.12.2024.

Paper size: A4.

Cond.p.f: 5.

Units: 100. Order: № 158.

Printing house license

№ 174626, 29.11.2023.

Published in the Printing house of
Tashkent State University of Law.
100047. Tashkent city, Sayilgokh street, 37.

© Tashkent State University of Law

CHIEF EDITOR

I. Rustambekov – Acting Rector of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

DEPUTY EDITOR

B. Xodjaev – Deputy Rector for Scientific Affairs and Innovations of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

EXECUTIVE EDITOR

O. Choriev – Head of the Publishing Department of Tashkent State University of Law

EDITORIAL BOARD MEMBERS

A. Saidov – Director of the National Centre for Human Rights of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law, Professor (Tashkent, Uzbekistan)

E. Juchniewicz – Professor of the University of Gdansk, Doctor of Law (Gdansk, Poland)

A. Younas – Doctor of Philosophy (PhD) in Law (Beijing, China)

O. Okyulov – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

J. Nematov – Acting Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

Sh. Asadov – Professor of the Academy of Public Administration under the President of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

M. Aminjonova – Associate Professor of the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

M. Rakhimov – Associate Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law (Tashkent, Uzbekistan)

O. Narzullaev – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

B. Murodov – Professor of the Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

A. Muxamedjanov – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

N. Niyazova – Acting Professor of Tashkent State University of Law, Candidate of Pedagogical Sciences (Tashkent, Uzbekistan)

MUNDARIJA

12.00.02 – KONSTITUTSIYAVIY HUQUQ. MA'MURIY HUQUQ. MOLIYA VA BOJXONA HUQUQI

- 8 **AXROROV ADXAMJON ASRORKUL O'G'LI**
Davlat ekologik nazoratini amalga oshirishning tashkiliy-huquqiy jihatlari

12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI. TADBIRKORLIK HUQUQI. OILA HUQUQI. XALQARO XUSUSIY HUQUQ

- 22 **USMONOVA MUNISXON YO'LDOSH QIZI**
Nizoli va o'z-o'zidan haqiqiy bo'lmagan bitimlar: yangi klassifikatsiya
- 32 **SHAIMARDANOVA DILAFRUZ DILMURATOVNA**
Raqamli obyektlar va meros ochilgan joy: transchegaraviy merosga da'vatlar
- 42 **LAPASOV ASLIDDIN TO'LQIN O'G'LI**
Virtual makonda mualliflik huquqini himoya qilish va javobgarlik masalalari

12.00.04 – FUQAROLIK PROTSESSUAL HUQUQI. IQTISODIY PROTSESSUAL HUQUQI. HAKAMLIK JARAYONI VA MEDIATSIYA

- 53 **XABIBULLAYEV DAVLATJON YULCHIBOYEVICH**
Fuqarolik sud ishlarini yuritish prinsiplarini takomillashtirish masalalari
- 66 **XUDOYNABAYEV DADAXON AVAZ O'G'LI**
Fuqarolik va iqtisodiy protsessda sudya yordamchisining huquqiy maqomi

12.00.10 – XALQARO HUQUQ

- 73 **VALIJONOV DALER DILSHODOVICH**
Korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha Osiyo kelajagi: Osiyoda o'zaro hamkorlik va ishonch choralari konferensiyasi uchun g'oyalar

12.00.12 – KORRUPSIYA MUAMMOLARI

- 81 **MELIYEV XUDOYOR XURRAMOVICH**
Litsenziyalash tizimi islohotida korrupsiyaga qarshi kurashish omilini kuchaytirish

СОДЕРЖАНИЕ

12.00.02 – КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО. АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО.
ФИНАНСОВОЕ И ТАМОЖЕННОЕ ПРАВО

- 8   **АХРОРОВ АДХАМЖОН АСРОРКУЛ УГЛИ**
Организационно-правовые аспекты осуществления государственного экологического контроля

12.00.03 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО. ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЕ ПРАВО. СЕМЕЙНОЕ ПРАВО.
МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО

- 22   **УСМОНОВА МУНИСХОН ЮЛДОШ КИЗИ**
Оспоримые и ничтожные сделки: новая классификация
- 32   **ШАЙМАРДАНОВА ДИЛАФРУЗ ДИЛМУРАТОВНА**
Цифровые объекты и место открытия наследства: вызовы трансграничного наследования
- 42   **ЛАПАСОВ АСЛИДДИН ТУЛКИН УГЛИ**
Вопросы защиты авторских прав и ответственности в виртуальном пространстве

12.00.04 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО.
ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО. АРБИТРАЖ И МЕДИАЦИЯ

- 53   **ХАБИБУЛЛАЕВ ДАВЛАТЖОН ЮЛЧИБОЕВИЧ**
Вопросы совершенствования принципов гражданского судопроизводства
- 66   **ХУДОЙНАЗАРОВ ДАДАХОН АВАЗ УГЛИ**
Правовой статус помощника судьи в гражданском и экономическом процессе

12.00.10 – МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО

- 72   **ВАЛИЖОНОВ ДАЛЕР ДИЛШОДОВИЧ**
Будущее Азии против коррупции: идеи для Совещания по взаимодействию и мерам доверия в Азии

12.00.12 – ПРОБЛЕМЫ КОРРУПЦИИ

- 81   **МЕЛИЕВ ХУДОЁР ХУРРАМОВИЧ**
Усиление антикоррупционного фактора в реформе системы лицензирования

CONTENTS

12.00.02 – CONSTITUTIONAL LAW. ADMINISTRATIVE LAW. FINANCE AND CUSTOMS LAW

- 8 **AKHROROV ADKHAMJON ASRORKUL UGLI**
Organizational and legal aspects of implementation of state environmental control

---

12.00.03 – CIVIL LAW. ENTREPRENEURSHIP LAW. FAMILY LAW. INTERNATIONAL PRIVATE LAW

- 22 **USMANOVA MUNISKHON YULDOSH KIZI**
Disputed and void transactions: a new classification
- 32 **SHAYMARDANOVA DILAFRUZ DILMURATOVNA**
Digital objects and legacy opening: cross-border heritage calls
- 42 **LAPASOV ASLIDDIN TULKIN UGLI**
Copyright protection and liability issues in virtual space

12.00.04 – CIVIL PROCEDURAL LAW. ECONOMIC PROCEDURAL LAW. ARBITRATION PROCESS AND MEDIATION

- 53 **VALIJONOV DALER DILSHODOVICH**
The future of Asia against corruption: ideas for the conference on interaction and confidence building measures in Asia
- 66 **KHUDOYNAZAROV DADAHON AVAZ UGLI**
Legal status of the assistant judge in civil and economic proceedings

12.00.10 – INTERNATIONAL LAW

- 73 **VALIJONOV DALER DILSHODOVICH**
The future of Asia against corruption: ideas for the conference on interaction and confidence building measures in Asia

---

12.00.12 – CORRUPTION PROBLEMS

- 81 **MELIYEV KHUDOYOR KHURRAMOVICH**
Strengthening the anti-corruption factor in the reform of the licensing system

Kelib tushgan / Получено / Received: 15.11.2024
Qabul qilingan / Принято / Accepted: 17.12.2024
Nashr etilgan / Опубликовано / Published: 24.12.2024

DOI: 10.51788/tsul.rols.2024.8.4./VBRX5533

UDC: 347.77(045)(575.1)

VIRTUAL MAKONDA MUALLIFLIK HUQUQINI HIMOYA QILISH VA JAVOBGARLIK MASALALARI

Lapasov Asliddin To'liqin o'g'li,

Toshkent davlat yuridik universiteti huzuridagi

Yuridik kadrlarni xalqaro standartlar bo'yicha

professional o'qitish markazi bo'lim boshlig'i

ORCID: 0009-0007-9084-1573

e-mail: asliddinlapasov1995@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqola virtual makonda mualliflik huquqi buzilishi, uni aniqlash va javobgarlik masalalariga bag'ishlangan. Raqamli texnologiyalar rivojlanishi sharoitida mualliflik huquqi buzilishiga oid yangi muammolar yuzaga chiqib, natijada bu huquqni himoya qilishni murakkablashtirmoqda. Maqolada mualliflik huquqining buzilish sabablari, virtual makonda huquqiy nazorat va monitoring qilish vositalari, shuningdek, qonunbuzarliklarni aniqlash texnologiyalari tahlil qilindi. Xususan, huquqiy va texnologik vositalar yordamida virtual muhitda mualliflik huquqini himoya qilishning dolzarb muammolari ko'rsatilib, xalqaro va milliy darajadagi javobgarlik masalalari o'rganildi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, virtual makonda mualliflik huquqini samarali himoya qilish va qonunbuzarliklarni kamaytirish uchun qonunchilikni takomillashtirish, texnologik vositalarni rivojlantirish va aholi o'rtasida huquqiy savodxonlikni oshirish lozimligi ta'kidlandi. Mazkur maqola raqamli huquqbuzarliklarga qarshi chora-tadbirlarni ishlab chiqishda foydali bo'lib, huquqiy himoyani kuchaytirishga qaratilgan taklif va tavsiyalarni o'z ichiga oladi. Maqola huquqshunoslar, tadqiqotchilar va raqamli muhitda intellektual mulk bilan shug'ullanuvchi mutaxassislar uchun foydali bo'lib, mualliflik huquqini himoya qilishda yangi yondashuv va huquqiy strategiyalarni ishlab chiqish uchun muhim asos bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: mualliflik huquqi, virtual makon, huquq buzilishi, javobgarlik, raqamli huquqbuzarliklar, onlayn kontent himoyasi, huquqiy monitoring, sun'iy intellekt

ВОПРОСЫ ЗАЩИТЫ АВТОРСКИХ ПРАВ И ОТВЕТСТВЕННОСТИ В ВИРТУАЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ

Лапасов Аслиддин Тулкин угли,

начальник отдела Центра профессионального обучения

юридических кадров по международным стандартам

при Ташкентском государственном юридическом университете

Аннотация. Данная статья посвящена вопросам нарушения авторского права, его выявления и ответственности в виртуальном пространстве. В условиях развития цифровых технологий возникают новые проблемы, связанные с нарушением авторских прав, что в конечном итоге усложняет защиту этих прав. В статье проанализированы причины нарушения авторских прав, средства правового контроля и мониторинга в виртуальном

пространстве, а также технологии выявления нарушений. В частности, были обозначены актуальные проблемы защиты авторских прав в виртуальной среде с помощью правовых и технологических средств, изучены вопросы ответственности на международном и национальном уровнях. По результатам исследования было отмечено, что для эффективной защиты авторских прав и сокращения нарушений в виртуальном пространстве необходимо совершенствовать законодательство, развивать технологические инструменты и повышать правовую грамотность среди населения. Содержащиеся в статье предложения и рекомендации, направленные на усиление правовой защиты, могут быть использованы при разработке мер по борьбе с цифровыми правонарушениями. Статья предназначена для юристов, исследователей и профессионалов, занимающихся интеллектуальной собственностью в цифровой среде, и служит важной основой для разработки новых подходов и юридических стратегий в области защиты авторских прав.

Ключевые слова: авторское право, виртуальное пространство, нарушение прав, ответственность, цифровые правонарушения, защита онлайн-контента, правовой мониторинг, искусственный интеллект

COPYRIGHT PROTECTION AND LIABILITY ISSUES IN VIRTUAL SPACE

Lapasov Asliddin Tulkin ugli,

Head of the Department of the Center for professional training of lawyers by international standards

Abstract. This article is dedicated to issues of copyright infringement in virtual space, its detection, and liability. In the context of the development of digital technologies, new problems related to copyright infringement arise, which ultimately complicate the protection of this right. The article analyzes the causes of copyright violations, tools for legal control and monitoring in the virtual space, as well as technologies for detecting violations. In particular, the current problems of copyright protection in the virtual environment using legal and technological tools have been identified, and issues of responsibility at the international and national levels have been studied. According to the research results, it was noted that to effectively protect copyright in the virtual space and reduce violations, it is necessary to improve legislation, develop technological tools, and increase legal literacy among the population. This article is useful in developing measures against digital offenses and contains suggestions and recommendations aimed at strengthening legal protection. The article is useful for lawyers, researchers, and specialists dealing with intellectual property in the digital environment and serves as an important basis for the development of new approaches and legal strategies in the protection of copyright.

Keywords: copyright, virtual space, infringement, liability, digital crime, online content protection, legal monitoring, artificial intelligence

Kirish

Raqamli inqilob, internetning tez sur'atlar bilan rivojlanishi axborot almashish va o'zaro bog'lanishning yangi imkoniyatlarini yaratgan bo'lsa-da, virtual makonda mualliflik huquqini himoya qilish va javobgarlik masalalari jiddiy huquqiy muammolarni keltirib chiqarmoqda. Internet, xususan, ijtimoiy tarmoqlar, bloglar va onlayn platformalarda

turli asarlarga erkin kirish hamda ularni tarqatish imkoniyatlari mualliflik huquqlarini buzishning keng tarqalgan shakllariga olib kelmoqda. Bunday muammolar, nafaqat mualliflarning o'z huquqlarini himoyalashni talab qiladi, balki internet platformalari va foydalanuvchilar javobgarligini ham aniqlashni taqozo etadi. Shuning uchun virtual makonda mualliflik huquqini himoya qilishning sama-

rali mexanizmlarini yaratish, shu bilan birga, huquqiy javobgarlikni aniq belgilash bugungi kunda dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda.

Shuningdek, virtual makonda mualliflik huquqi buzilishi, uni aniqlash va javobgarlik masalalari mavzusining dolzarbligi bugungi raqamli jamiyatda katta ahamiyat kasb etmoqda. Internet va raqamli texnologiyalar rivojlanishi natijasida mualliflik huquqi bilan himoyalangan kontent – matn, rasm, video, audio va boshqa ko'plab mahsulotlar – global auditoriya uchun osonlik bilan ochiq bo'lib qolmoqda. Bu esa kontentning noqonuniy tarqatilishi, ko'chirilishi va o'zgartirilishiga sabab bo'lib, mualliflik huquqlarini himoya qilishda qiyinchiliklarni yuzaga keltiradi [1; 2]. Mavzuning dolzarbligi bir necha asosiy omillar bilan belgilanadi:

birinchidan, virtual makon, xususan, ijtimoiy tarmoqlar, video hamda rasm almashish platformalari mualliflik huquqi bilan himoyalangan kontentni noqonuniy ravishda ko'chirib tarqatish imkonini beradi. Ushbu holat mualliflik huquqini poymol qiladi va mualliflarning intellektual mehnatini qadrsizlantiradi;

ikkinchidan, ko'plab davlatlarda virtual makondagi mualliflik huquqini samarali himoya qilish uchun yetarli huquqiy mexanizmlar va monitoring texnologiyalari yo'lga qo'yilmagan. Bu esa virtual makondagi huquqbuzarliklarni samarali aniqlash va ularni nazorat qilishda jiddiy to'siqlar yaratadi [3];

uchinchidan, ko'plab foydalanuvchilar mualliflik huquqiga oid qoidalardan bexabar yoki ularga rioya qilish zaruriyatini yetarlicha anglamaydilar. Bu esa mualliflik huquqi buzilishiga olib keladigan bunday huquqbuzarliklarni nazorat qilishni qiyinlashtiradi;

to'rtinchidan, mualliflik huquqiga oid xalqaro me'yorlarni milliy qonunchilikka integratsiya qilishda ko'plab mamlakatlar muammoga duch kelmoqda. Bu tafovutlar virtual makondagi transchegaraviy huquqbuzarliklarga qarshi samarali kurashishni qiyinlashtiradi;

beshinchidan, virtual makonda mualliflik huquqi buzilishi bilan bog'liq nizolarni samarali va tezkor hal qilish uchun maxsus platforma yoki vositalar yo'q. An'anaviy sud tizimi onlayn huquqbuzarliklar soni ko'payishi bilan bog'liq muammolarni tezkorlik bilan hal qila olmaydi, bu esa muallif va foydalanuvchilar o'rtasidagi nizolarni yanada murakkablashtiradi.

Umuman olganda, virtual makonda mualliflik huquqini himoya qilish dolzarbligi yuqoridagi omillar bilan asoslanadi. Mazkur mavzuni o'rganish va yechimlar ishlab chiqish, shuningdek, raqamli jamiyatda mualliflik huquqlarini samarali himoya qilish va yangi texnologiyalarni qonunchilikka integratsiya qilish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish nafaqat ilmiy, balki amaliy jihatdan ham katta ahamiyat kasb etadi.

Material va metodlar

Mazkur tadqiqotda virtual makonda mualliflik huquqi buzilishi, uni aniqlash va javobgarlik masalalari bilan bog'liq holatlar ilmiy-huquqiy bahs obyekti sifatida tanlangan. Asosiy maqsad esa ilmiy-nazariy tahlillar asosida ilmiy xulosalarni shakllantirish, amaliyotdagi muammo va kamchiliklarni ko'rsatish, shuningdek, joriy holat tahlilidan kelib chiqib, tashkiliy mexanizmlarni ishlab chiqish, huquqiy normalar tahlili asosida esa milliy qonunchilik asoslarini yanada takomillashtirish sanaladi. Mazkur maqolada ilmiy-nazariy qarash va huquqiy normalarni tizimli, mantiqiy ketma-ketlikda tahlil qilish, tanqidiy ko'rib chiqish, xorijiy va milliy tajribani taqqoslash asosida xulosalash, tadqiqotni umumiylikdan xususiylikka qarab amalga oshirish, shuningdek, ilmiy isbotlash, asoslash va xulosalash metodlariga alohida e'tibor qaratilgan.

Shu bilan bir qatorda, tadqiqot ishida induksiya va deduksiya, mavjud muammo va holatlarni real amaliyot hamda statistik ma'lumotlar bilan asoslash, qiyosiy-huquqiy taqqoslash bilan bog'liq metodologiya ham ustuvorlik kasb etadi. Tadqiqot obyekti mav-

zu xususiyatidan kelib chiqib kompleks tahlil qilinish, ish yakunida kelingan xulosa hamda ishlab chiqilgan taklif va xulosalar ham ilmiy-nazariy, ham huquqiy jihatdan isbotlangan.

Tadqiqot natijalari

Virtual makonda mualliflik huquqi buzilishi turli shakllarda sodir bo'lishi mumkin. Bunga misol qilib plagiat, ruxsatsiz tarqatish, asarlarni o'zgartirish, sarlavha yoki logo belgilarini qayta ishlatish, ommaviy foydalanish huquqlarini buzish, kichik o'zgarishlar bilan ko'paytirish, ruxsatsiz tarqatish, nusxa ko'chirish, tijorat maqsadlarida ruxsatsiz foydalanish, raqamli kontentning noqonuniy nusxalarini tarqatish, noqonuniy striming hamda domen nomlarini o'g'irlash kabilarni keltirishimiz mumkin.

Virtual makonda mualliflik huquqi buzilishi shakllariga alohida-alohida to'xtalib o'tamiz. Virtual makonda mualliflik huquqi buzilishi shakllaridan biri plagiat sanaladi [4]. Plagiat – boshqa muallifning asaridan yoki uning bir qismidan muallifning roziligsiz foydalanish va uni o'z nomi bilan taqdim etishdir. Bu nafaqat mualliflik huquqlarini buzish, balki intellektual mulkning noqonuniy o'zlashtirilishi ham hisoblanadi. Plagiat nafaqat akademik va ilmiy muhitda, balki badiiy ijod, jurnalistika, internet-kontent, dasturiy ta'minot va boshqa ko'plab sohalarda uchraydi.

Virtual makonda mualliflik huquqi buzilishi shakllaridan yana biri – raqamli kontentning noqonuniy nusxalari onlayn platformalarda e-kitoblar, dasturiy ta'minotlar, filmlar va musiqa kabi raqamli mahsulotlarni noqonuniy tarzda ko'chirib olish va tarqatish keng tarqalgan [5]. Bu albatta virtual makonda mualliflik huquqi buzilishi holati hisoblanadi.

Tijoriy brend va logotiplardan ruxsatsiz foydalanish virtual muhitda mualliflik huquqi buzilishi shakllaridan hisoblanadi. Ko'p hollarda logotiplar va brend belgilari noqonuniy ravishda veb-saytlarda yoki reklama maqsadlarida foydalaniladi [6]. Bunday holatda mualliflik huquqi bilan himoyalangan dizayn

va logotiplarni nusxalab, soxta mahsulotlarni sotish mualliflik huquqi buzilishi hisoblanadi.

Bundan tashqari, noqonuniy striming ham virtual muhitda mualliflik huquqining eng ko'p uchraydigan buzilish shakllaridir. Musiqiy va videokontentlarni qonuniy ruxsatlar olmasdan striming platformalarida yoki boshqa xizmatlarda uzatish ham mualliflik huquqi buzilishiga kiradi. Bunga sport musobaqalari, konsertlar yoki filmlar kabi mualliflik huquqi bilan himoyalangan kontentni ruxsatsiz jonli efirga uzatish yoki yozib olish kabilarni misol qilib keltirish mumkin.

Ammo virtual makonda mualliflik huquqi buzilishini aniqlash murakkab va ko'p qirrali jarayon bo'lib, bu internetning ochiq, global va tezkor tabiati bilan bog'liq. Mazkur muammo nafaqat texnologik, balki huquqiy, ijtimoiy va xalqaro chegaralarni o'z ichiga oladi.

Anonimlik va yashirinlik virtual makonda mualliflik huquqi buzilishini aniqlashdagi asosiy qiyinchiliklardan biri hisoblanadi. Internetning global va ochiq tabiati foydalanuvchilarga o'zlarini yashirish, shaxsiy ma'lumotlarini ochiqqlamaslik va anonim qolish imkonini beradi [7]. Bu esa mualliflik huquqini buzgan shaxslarni kuzatish, ularning shaxsini aniqlash va javobgarlikka tortishni murakkablashtiradi. Shu o'rinda anonimlik va virtual yashirinlik tushunchalarini bir-biridan farqlab olish zarur. Anonimlik internetda foydalanuvchilarning shaxsiy ma'lumotlarini yashirgan holda xizmatlardan foydalanish imkoniyatini bildiradi. Foydalanuvchilar o'zining haqiqiy ism, manzil yoki shaxsini oshkor qilmay, turli platformalardan foydalanishlari mumkin. Virtual yashirinlik esa foydalanuvchilarga anonim qolish uchun texnologik vositalar, masalan, VPN, proksi-serverlar yoki soxta hisoblar orqali kirish imkonini beradi. Bu holat internetda mualliflik huquqini buzgan shaxslarni aniqlashni qiyinlashtiradi [8].

Anonimlikning mualliflik huquqi buzilishiga ta'siri juda katta. Anonim foydalanuvchilar ko'pincha mualliflik huquqi buzilishi

bilan bog'liq harakatlarni amalga oshiradilar [9]. Mualliflik huquqi bilan himoyalangan asarlar (masalan, rasmlar, musiqalar, kitoblar, dasturlar) foydalanuvchi tomonidan ruxsatsiz yuklab olinadi va anonim tarzda tarqatiladi. Bunda foydalanuvchi boshqa birovning ishini o'z asari sifatida ko'rsatishi yoki plagiat qilishi mumkin, lekin shaxs anonim bo'lgani uchun haqiqiy muallif buzuvchi foydalanuvchini kuzatishda qiyinchiliklarga duch keladi [10].

Virtual muhitda mualliflik huquqi buzilishining oldini olish uchun anonimlik va yashirinlikni aniqlash juda zarur, ammo anonimlik va yashirinlik texnologiyalariga qarshi kurashish qiyin bo'lib qolmoqda. Internetda foydalanuvchining har bir harakati IP-manzil orqali kuzatiladi. Ammo VPN yoki proksi-serverlar orqali foydalanuvchilar o'zlarining haqiqiy IP-manzillarini yashira oladilar, bu esa mualliflik huquqini buzgan shaxsni aniqlashni qiyinlashtiradi. Bundan tashqari, ba'zi platformalar foydalanuvchi ma'lumotlarini shifrlash orqali ularni kuzatishni murakkablashtiradi [11]. Ushbu texnologiyalar internetda qonun buzilishi holatlarida ishonchli dalillarni topish va qoidabuzarlarni aniqlashda texnik cheklovlar keltirib chiqaradi.

Bundan tashqari, internetda mualliflik huquqi buzilishi ko'pincha xalqaro miqyosda sodir bo'ladi. Masalan, bir mamlakatda qonuniy bo'lmagan kontent boshqa mamlakatda tarqatilishi mumkin. Har bir mamlakatning maxfiylik va mualliflik huquqi haqidagi qonunlari turlicha bo'lgani sababli qoidabuzarlarni kuzatish va xalqaro darajada javobgarlikka tortish juda murakkab bo'ladi. Ijtimoiy tarmoqlar va boshqa raqamli platformalar turli davlatlar qonunlariga rioya qilishlari kerak [12, 122-b.; 13; 14]. Ammo ularning ko'pchiligi foydalanuvchilarning shaxsiy ma'lumotlarini oshkor qilmaydi yoki maxfiylikni saqlaydi. Shu sababli noqonuniy foydalanuvchilarni kuzatish qiyinlashadi. Shuningdek, ko'pgina platformalar o'z foydalanuvchilarining shaxsiy ma'lumotlarini

himoya qilish uchun maxfiylik siyosatlariga ega. Bu esa qoidabuzarlarni kuzatish uchun platformalardan ma'lumot olishni cheklaydi. Bu borada anonimlikka qarshi kurashish uchun qo'llanadigan bir necha vositalar mavjud bo'lsa-da, ularning barchasi ham samarali emas. Masalan, IP-manzillarni kuzatish anonimlikka qarshi kurashishning asosiy usullaridan biri hisoblanadi. Ammo VPN yoki proksi-serverlar ishlatilmasagina bu usul foydali bo'lishi mumkin [15, 301–302-b; 16].

Bugungi kunda internet va boshqa raqamli platformalarda kontent tezda global darajada tarqalishi sababli mualliflik huquqi buzilishining o'z vaqtida aniqlanishi murakkablashmoqda. Raqamli platformalarda kontent, xoh u matn, rasm, musiqa, video yoki boshqa turdagi bo'lsin, bir necha soniya ichida dunyo bo'ylab keng auditoriyaga tarqaladi. Bu mualliflik huquqiga ega kontentning noqonuniy ravishda keng miqyosda ko'payishi va tarqalishiga olib keladi. Bunday holatda buzilishlarni aniqlash va kuzatib borish qiyinlashadi, chunki kontentning joylashtirilgan joyini topish va nazorat qilish imkonsiz bo'lib qoladi. Internetda kontentning xalqaro miqyosda tarqalishi mualliflik huquqi buzilishining bir davlatdan ikkinchisiga o'tishini osonlashtiradi. Bu esa xalqaro qonunchilik o'rtasidagi tafovutlar va huquqni himoya qilish choralarini uyg'unlashtirishni talab qiladi. Qonunchilik o'rtasidagi tafovutlar qoidabuzarlarni aniqlash va ularga qarshi chora ko'rishni qiyinlashtiradi [17]. Bir mamlakatda noqonuniy bo'lgan narsa boshqa mamlakatda qonuniy bo'lishi mumkin, bu esa huquqiy jarayonlar murakkabligini oshiradi.

Bizningcha, internet va raqamli platformalarning keng tarqalishi mualliflik huquqlari buzilishiga olib kelmoqda. Xususan, asarlarni noqonuniy tarqatish, nusxalash va taqsimlash holatlari tobora ko'paymoqda. Bu, bir tomondan, texnologik imkoniyatlar rivojlanishi bilan bog'liq bo'lsa, ikkinchi tomondan, huquqiy muhofaza mexanizmlarining yetarli darajada ishlab chiqilmagani bi-

lan tushuntiriladi. Virtual makonda mualliflik huquqlarini himoya qilishda huquqiy mexanizmlar to'liq o'zgarmagan va ko'plab yurisdiksiyalar uchun yangi yondashuvlar talab etiladi. Shuningdek, bugungi kunda internet platformalari, ayniqsa, ijtimoiy tarmoqlar, videokontent va bloglar kabi resurslar, mualliflik huquqini buzish holatlarining keng tarqalgan joylariga aylangan. Platformalar tomonidan foydalanuvchilarga o'z asarlarini yuklash va tarqatish imkoniyati berilishi, shu bilan birga, mualliflik huquqlari buzilishi natijasida javobgarlikni qanday taqsimlash kerakligi haqida savollar tug'diradi. Ko'pgina mamlakatlarda platformalar uchun "safe harbor" (xavfsiz port) prinsipini qo'llash orqali ularning javobgarligi cheklangan, ammo bu yondashuv samaradorligi hozirgi kunda savol ostiga olinmoqda. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, platformalar tomonidan taqdim etiladigan kontentni nazorat qilishda javobgarlikni kuchaytirish zarurati mavjud.

Bundan tashqari, virtual makonda mualliflik huquqini himoya qilish bilan bog'liq javobgarlik masalalari ko'plab yuridik jihatlarini o'z ichiga oladi. Misol uchun, mualliflik huquqi buzilishida kim javobgar: platforma, foydalanuvchi yoki uchinchi tomon? Ba'zi mamlakatlar qonunlarida platformalar uchun foydalanuvchilar tomonidan yuklangan kontent uchun javobgarlikni cheklovchi prinsipalar mavjud bo'lsa, boshqa mamlakatlarda esa platformalar ma'lum bir darajada javobgar bo'lishi lozim. Shundan kelib chiqib, fikrimizcha, hozirgi kunda bu muammoni hal qilish uchun yangi huquqiy yondashuvlar va xalqaro hamkorlikni kuchaytirish zarurati mavjud. Platformalarning javobgarligini belgilash, innovatsion huquqiy mexanizmlar yaratish va mualliflik huquqlarini samarali himoya qilish masalalari kelajakda asosiy huquqiy ishlar bo'lib qoladi.

Tadqiqot natijalari tahlili

Virtual muhitda mualliflik huquqini buzganlik uchun javobgarlikni belgilash masalasiga alohida to'xtalib o'tamiz. Virtual ma-

konda mualliflik huquqini buzganlik uchun javobgarlik masalasi raqamli muhitda huquqiy nizolarni hal qilish bilan bog'liq bo'lib, xalqaro va milliy qonunchilikda muhim o'rin tutadi. Internetda mualliflik huquqini buzishning keng tarqalishi va bu jarayondagi murakkabliklar ko'pincha huquqiy javobgarlikni aniqlashni qiyinlashtiradi [18]. Bizning fikrimizcha, virtual makonda mualliflik huquqini buzganlik uchun javobgarlik masalasi xalqaro miqyosda hal etilishi muhim, chunki internet global tarmoq bo'lib, kontent bir mamlakatdan boshqasiga osongina tarqaladi. Bugungi kunda xalqaro darajada mualliflik huquqini himoya qilish va javobgarlikni belgilashda bir qator xalqaro huquqiy shartnomalar, kelishuvlar va tashkilotlar mavjud bo'lib, ammo ularning barchasi ham samarali emas.

Mana shunday xalqaro miqyosda mualliflik huquqini himoya qilish va uni buzganlik uchun javobgarlik belgilashda muhim o'rin tutadigan xalqaro konvensiyalardan biri Bern konvensiyasi hisoblanadi. Bern konvensiyasi (1886) mualliflik huquqini xalqaro miqyosda himoya qiluvchi eng muhim hujjatlardan biridir va uning virtual makonda mualliflik huquqini buzganlik uchun javobgarlikni belgilashdagi roli juda katta ahamiyatga ega. Bern konvensiyasi o'z vaqtida asosan an'anaviy asarlar: kitoblar, musiqa, drama va badiiy asarlar uchun yaratilgan bo'lsa ham, u raqamli kontent, ya'ni virtual makondagi asarlar uchun ham amal qiladi. Konvensiyaning xalqaro tamoyillari internet va boshqa raqamli platformalar orqali mualliflik huquqlari buzilishining oldini olishda muhim rol o'ynaydi. Konvensiya mualliflarga minimal huquqlarni ta'minlaydi, bu raqamli dunyoda asarlarning noqonuniy nusxalari tarqalishi va noqonuniy foydalanishga qarshi himoya choralari belgilaydi [19]. Virtual makonda asarlarning ruxsatsiz tarqatilishi, qayta ishlanishi yoki nusxalanishi holatlarida Bern konvensiyasi a'zo mamlakatlardan huquqni himoya qilish talabini qo'llashni talab qiladi. Mualliflik huquqlari Bern konvensiyasiga

ko'ra avtomatik tarzda himoyalaniadi, bu esa virtual makondagi raqamli asarlar uchun ayniqsa muhim. Masalan, internetda joylashtirilgan kontent (rasm, matn, video va boshqalar) avtomatik ravishda mualliflik huquqi bilan himoyalangan hisoblanadi. Bu huquq buzilishi holatlarida kontent egasi xalqaro darajada himoyaga ega bo'lishi mumkin.

Ammo ushbu konvensiyaning virtual muhitda mualliflik huquqini buzganlik uchun javobgarlikni belgilash va himoya qilishda bir qator kamchiliklari bor. Bern konvensiyasi asosan an'anaviy mualliflik huquqlariga qaratilgan bo'lib, zamonaviy kontent, jumladan, kompyuter dasturlari, multimedia, onlayn o'yinlar yoki ijtimoiy tarmoqlar orqali tarqatilgan kontentni to'liq qamrab olmaydi. Bugungi kunda yaratilayotgan kontent turlari Bern konvensiyasining qamrovidan tashqarida bo'lganlarini ko'p uchratishimiz mumkin. Masalan, sun'iy intellekt tomonidan yaratilgan asarlar uchun mualliflik huquqlari qanday qo'llanishi haqida konvensiyada aniq qoidalar mavjud emas. Bundan tashqari, Bern konvensiyasi global miqyosda qo'llansa ham, har bir davlat o'z qonunchiligiga ega bo'lib, bu qonunchilik Bern konvensiyasiga mos kelmasligi mumkin. Bu esa mualliflik huquqi buzilishi holatlarida javobgarlikni ta'minlash va belgilashni qiyinlashtiradi. Ba'zi davlatlarda Bern konvensiyasi tamoyillarini to'liq amalga oshirish qiyin. Qonunlar turlicha bo'lgani sababli bir davlatda himoyalangan huquq boshqa davlatda buzilgan bo'lsa, tegishli javobgarlikni qo'llashda qiyinchiliklar yuzaga keladi. Ayrim davlatlarda Bern konvensiyasiga amal qiluvchi qonunlar mavjud bo'lsa-da, sud tizimlari sustligi yoki resurslar yetishmasligi tufayli mualliflik huquqlari buzilishi holatlarida samarali va tezkor choralar ko'rish qiyinlashadi. Shu bilan birgalikda, ushbu konvensiyada mualliflik huquqini buzganlik uchun javobgarlikni belgilashda internetning global tabiatiga moslashuvda qiyinchiliklarga duch kelmoqda. Virtual makonda huquqbuzarlik bir mamlakatda sodir bo'lsa,

kontent boshqa mamlakatlarda ham qonuniy yoki noqonuniy tarqalishi mumkin [19]. Bern konvensiyasi bu holatlarda samarali himoya choralari ta'minlashda cheklangan. Bugungi kunda kontent bir nechta platformalar orqali (masalan, ijtimoiy tarmoqlar, veb-saytlar va raqamli ommaviy axborot vositalari) tarqalsa, Bern konvensiyasi bunday ko'p platformali tizimlarda mualliflik huquqlarini samarali himoya qilish uchun moslashmagan.

Bern konvensiyasi mualliflik huquqlarini xalqaro miqyosda himoya qilishda muhim ahamiyatga ega bo'lsa-da, virtual makonda bu huquqlarni samarali himoya qilish va huquqbuzarliklar uchun javobgarlikni belgilashda qator kamchiliklarga ega [20]. Texnologik rivojlanish va raqamli makonning o'ziga xos xususiyatlari Bern konvensiyasi qoidalariga to'liq mos kelmaydi, shuning uchun zamonaviy huquqiy mexanizmlar va texnologik vositalar bilan uni to'ldirish zarur. Yangi turdagi kontentlar va raqamli asarlar uchun maxsus qoidalar va himoya mexanizmlari ishlab chiqilishi talab etiladi.

TRIPS kelishuvi (Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights) xalqaro miqyosda mualliflik huquqini himoya qilish va uni buzganlik uchun javobgarlik belgilashda muhim o'rin tutadigan kelishuvlardan biri hisoblanadi. Ushbu kelishuv 1994-yilda Jahon Savdo Tashkiloti tomonidan qabul qilingan bo'lib, xalqaro savdoda intellektual mulk huquqlarini, jumladan, mualliflik huquqlarini himoya qilishga qaratilgan [21]. Bu kelishuv global miqyosda mualliflik huquqi himoyasini mustahkamlashni va savdo tizimida intellektual mulk bilan bog'liq nizolarni hal etish imkoniyatini yaratishni maqsad qilgan. TRIPS kelishuvi mualliflik huquqlarini xalqaro miqyosda, jumladan, virtual makonda himoya qilishda muhim rol o'ynaydi. Kelishuv raqamli kontent, internetdagi materiallar, dasturlar va boshqa raqamli asarlarni himoya qilishda qo'llanadi. TRIPS kelishuviga muvofiq, a'zo davlatlar mualliflik huquqlarini buzganlik holatlarida qat'iy jazo choralari

ni belgilash va huquqbuzarliklarni samarali aniqlash majburiyatini oladilar. Shuningdek, a'zo davlatlar mualliflik huquqlarini buzgan shaxslarga nisbatan moliyaviy jarimalar, jinoy jazo choralarini qo'llash imkoniyatiga ega bo'lishlari kerak [22]. Bu kelishuvga muvofiq, huquqbuzarliklar aniqlanganda, davlatlar ularni tezkorlik bilan bartaraf etishlari va huquqbuzarlarga nisbatan javobgarlik belgilashi lozim. Ushbu kelishuvning ijobiy jihati shundaki, davlatlarga mualliflik huquqlarini bir xil darajada himoyalashni talab qiladi, bu esa virtual makonda xalqaro mualliflik huquqlarini samarali himoya qilish hamda huquqbuzarlarga javobgarlikni belgilash imkoniyatini yaratadi.

Ammo TRIPS kelishuvining virtual makonda mualliflik huquqini buzganlik uchun javobgarlikni belgilashdagi ba'zi kamchiliklari mavjud. TRIPS kelishuvi 1994-yilda qabul qilingani sababli u tez rivojlanayotgan texnologiyalar va raqamli muhitning hozirgi imkoniyatlarini to'liq hisobga olmaydi. Shu sababli zamonaviy mualliflik huquqi buzilishi holatlarini, masalan, raqamli qaroqchilik, striming xizmatlaridan ruxsatsiz foydalanish, internetda avtomatik nusxalash kabi texnologik usullarni yetarlicha tartibga solmaydi [23]. Bundan tashqari, TRIPS rivojlangan davlatlarga nisbatan rivojlanayotgan davlatlar uchun ko'proq qiyinchiliklar tug'diradi. Raqamli mualliflik huquqlarini himoya qilish uchun katta moddiy va texnik resurslar talab etiladi, rivojlanayotgan davlatlarda esa bu resurslar yetishmaydi. Natijada kam rivojlangan davlatlar TRIPS talablarini to'liq bajara olmay, ularda mualliflik huquqi buzilishi holatlari keng tarqalib ketishi mumkin. Asosiy kamchiliklardan yana biri TRIPS kelishuviga binoan har bir davlat o'z qonunchiligini intellektual mulk huquqlarini himoya qilishga moslashtirishi kerak, ammo virtual makonda huquqbuzarliklarni aniqlash va bartaraf etishda kelishuv aniq boshqaruv mexanizmlarini taklif qilmaydi [24]. Bu esa ayniqsa xalqaro platformalarda yoki anonim ravishda amalga oshi-

rilgan huquqbuzarliklarni aniqlash va javobgarlik belgilashni qiyinlashtiradi.

Fikrimizcha, internet va raqamli texnologiyalar jadal rivojlanib borayotgan bir paytda TRIPS kelishuvi yangilanishga muhtoj bo'lib qoldi. Zamonaviy muammolarni hal qilish uchun unda raqamli muhit va texnologik rivojlanishni to'liq qamrab oladigan yangi talablar, zamonaviy javobgarlik shakllari va ijro etish mexanizmlarini yaratish talab etiladi. Yuqorida keltirilgan kamchiliklar TRIPS kelishuvi doirasida mualliflik huquqini virtual makonda himoya qilishni qiyinlashtiradi va xalqaro miqyosda mualliflik huquqlarining samarali himoya qilinishiga hamda huquqbuzarlik uchun javobgarlik belgilanishiga to'sqinlik qiladi.

Yana xalqaro miqyosda mualliflik huquqi buzilishining oldini olish, himoya qilish hamda javobgarlikni belgilashda Jahon Intellektual Mulk Tashkiloti (WIPO) tomonidan 1996-yilda qabul qilingan WIPO mualliflik huquqi shartnomasi (WIPO Copyright Treaty, WCT) va WIPO ijro etish va fonogrammalar shartnomasi (WIPO Performances and Phonograms Treaty, WPPT) muhim o'rin tutadi. Ushbu shartnomalar mualliflik huquqlarini zamonaviy texnologiyalar, ayniqsa, internet va raqamli media vositalarida himoya qilishga ma'lum ma'noda yordam beradi. Mualliflik huquqi shartnomasi (WCT) mualliflik huquqining an'anaviy himoya tizimini raqamli muhitga kengaytiradi. Bu shartnoma asarlarning internetda tarqatilishi, ko'chirilishi va raqamli formatda qayta ishlanishi kabi faoliyatlarni tartibga soladi. Mualliflik huquqi shartnomasiga muvofiq, mualliflar o'z asarlarining ruxsatsiz ko'chirilishi, nusxalash va tarqatilishdan himoya qilish huquqiga ega. Shu orqali raqamli muhitda mualliflar o'z asarlaridan keladigan daromadlarni himoya qila olishadi. Ijro etish va fonogrammalar shartnomasi esa (WPPT) ijrochilar va fonogrammalar huquqlarini raqamli muhitda himoya qilishga qaratilgan. Bu shartnoma ijrochilar va fonogramma ishlab chiqaruvchilarining o'z mah-

sulotlari ustidan nazorat qilish imkoniyatlarini oshiradi. Mualliflik huquqi shartnomasi hamda ijro etish va fonogrammalar shartnomasi raqamli huquqlarni boshqarish texnologiyalaridan foydalanishni qo'llab-quvvatlaydi [25]. Raqamli huquqlarni boshqarish texnologiyalari mualliflarga o'z asarlarining qanday foydalanilayotganini kuzatib borish imkonini beradi. Masalan, raqamli huquqlarni boshqarish orqali asarlarni ruxsatsiz yuklab olish yoki nusxalashdan himoya qilish mumkin.

Ammo raqamli huquqlarni boshqarish texnologiyalari bilan himoyalangan kontentni maxsus dasturlar yoki usullar orqali chetlab o'tish mumkin. Bunday zaifliklar ko'p hollarda huquqbuzarliklarning davom etishiga sabab bo'ladi, chunki tajribali foydalanuvchilar raqamli huquqlarni boshqarishni ataylab chetlab o'tish yo'llarini topishlari mumkin. Bugungi kunda raqamli huquqlarni boshqarish texnologiyasi himoyasini aylanib o'tish ko'plab internet platformalarida oson va ommaviylashib ketgan [26]. Bu esa raqamli huquqlarni boshqarish tizimining mualliflik huquqlarini himoya qilishdagi samaradorligini kamaytiradi. Shu bilan birgalikda, raqamli huquqlarni boshqarish texnologiyalari milliy qonunchilik va xalqaro shartnomalarga muvofiq ravishda har xil ishlatilishi mumkin. Shu sababli xalqaro bozorda mualliflik huquqlarini to'liq himoya qilishda raqamli huquqlarni boshqarish tizimi yetarli himoya vositasi bo'la olmaydi. Bundan tashqari, ushbu tizimda xalqaro qo'llash va moslikdagi cheklovlar ham mavjud. Har bir davlatda raqamli huquqlarni boshqarish texnologiyalarini qo'llashga oid qonunchilik farq qiladi. Ba'zi davlatlar raqamli huquqlarni boshqarish texnologiyasi himoyasini to'liq qo'llab-quvvatlaydi, ayrimlarida esa cheklovlar mavjud. Bu esa xalqaro miqyosda raqamli huquqlar tizimini samarali boshqarishni qiyinlashtiradi.

Fikrimizcha, virtual makonda mualliflik huquqini himoya qilish – zamonaviy texnologik rivojlanish va internet imkoniyatlari

kengaygan bir davrda nihoyatda muhim va murakkab masalaga aylandi. Bugungi kunda internet foydalanuvchilari kontentni yaratish, ulashish va ko'chirishda sezilarli erkinlikka ega, ammo bu erkinlik ko'pincha mualliflik huquqlarini poymol qilish darajasiga olib keladi. Ko'plab foydalanuvchilar mualliflik huquqining mazmuni va ahamiyatini to'liq anglamaydi yoki bu borada yetarli darajada huquqiy savodxon emas. Shu sababli huquqiy ta'lim va savodxonlikni oshirish davlat va xususiy sektor uchun ustuvor yo'nalishlardan biri bo'lishi kerak, deb hisoblayman.

Shu bilan birga, mualliflik huquqini himoya qilishda zamonaviy texnologiyalar, ayniqsa, sun'iy intellekt va avtomatlashtirilgan monitoring tizimlari imkoniyatlaridan samarali foydalanish zarur. Afsuski, ko'plab mamlakatlarda, jumladan, milliy qonunchiligimizda bu kabi texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari hali to'liq yo'lga qo'yilmagan yoki ularning qo'llanishi juda cheklangan. O'zbekiston va boshqa davlatlar ushbu texnologik vositalarni keng joriy etish orqali virtual makonda mualliflik huquqini buzganlarni aniqlash va javobgarlikka tortish imkoniyatlarini oshirishlari lozim, deb hisoblaymiz.

Bundan tashqari, xalqaro hamkorlik va huquqiy standartlarni uyg'unlashtirish ham muhim ahamiyat kasb etadi. Mualliflik huquqi bilan bog'liq muammolar ko'pincha transchegaraviy xarakterga ega bo'lib, turli davlatlarning qonunchilikdagi farqlari samarali himoya va javobgarlik masalalariga to'siq bo'lib kelmoqda. Virtual makonda huquqbuzarliklarni bartaraf etish uchun xalqaro darajadagi yondashuv va hamkorlikni rivojlantirish talab etiladi.

Fikrimizcha, virtual makonda mualliflik huquqi himoya qilinishini kuchaytirish uchun quyidagi yo'nalishlarda ishlash muhim: huquqiy savodxonlikni oshirish, texnologik yechimlarni rivojlantirish, xalqaro hamkorlikni kuchaytirish va zamonaviy qonunchilikni ishlab chiqish. Bu chora-tadbirlar ijodiy faoliyatni rivojlantirish, intellektual mulkni himoya

qilish va raqamli iqtisodiyotning barqaror o'sishiga katta hissa qo'shishi mumkin.

Xulosalar

Mazkur maqola virtual makonda mualliflik huquqi buzilishi, uni aniqlash va javobgarlik masalalariga bag'ishlangan bo'lib, bugungi raqamli jamiyatda mualliflik huquqini himoya qilish dolzarbligi va muammolarini tahlil qiladi. Internetning keng yoyilishi va raqamli texnologiyalarning rivojlanishi, mualliflik huquqiga rioya etishni qiyinlashtiradi, shu bilan birga, kontentni noqonuniy tarqatish, ko'chirish va o'zgartirish kabi huquqbuzarliklarni keltirib chiqaradi. Virtual makonning global xarakteri va huquqiy mexanizmlarning transchegaraviy muammolarni hal qilishdagi noaniqligi huquqbuzarliklarni aniqlash va bartaraf etish jarayonini murakkablashtiradi. Shundan kelib chiqib, quyidagi takliflarni amaliyotga joriy etish o'rinli bo'ladi:

birinchidan, mualliflik huquqi buzilishini aniqlash uchun sun'iy intellekt asosida ishlaydigan ilg'or monitoring tizimlarini joriy qilish zarur. Ushbu tizimlar avtomatik ravishda mualliflik huquqi buzilgan kontentni aniqlab, platformalarga tezkor choralar ko'rish imkonini beradi;

ikkinchidan, mualliflik huquqiga ega bo'lgan kontentni ro'yxatdan o'tkazish va uni

tarqatishni kuzatib borish uchun blokcheyn texnologiyalaridan foydalanish mumkin. Bu nafaqat mualliflik huquqlarini himoya qiladi, balki tranzaksiyalar va foydalanish jarayonlari shaffofligini ta'minlaydi;

uchinchidan, virtual makonda mualliflik huquqini himoya qilish uchun xalqaro darajada yagona standartlarni ishlab chiqish va ularni barcha davlatlarda joriy qilish muhimdir. Xalqaro tashkilotlar va davlatlararo keli-shuvlar orqali mualliflik huquqini himoya qilishni kuchaytirish lozim;

to'rtinchidan, foydalanuvchilar orasida mualliflik huquqi va uning buzilishi oqibatlarini to'g'risida keng qamrovli ma'lumot beruvchi dasturlarni yo'lga qo'yish zarur. Maxsus kurslar, o'quv dasturlari va onlayn vositalar orqali raqamli savodxonlik darajasini oshirish foydalanuvchilarni qonuniy faoliyatga yo'naltiradi;

beshinchidan, onlayn platformalar mualliflik huquqi buzilishining oldini olish uchun yanada mas'uliyatli bo'lishi kerak. Ular foydalanuvchilar tomonidan yuklangan kontentni avtomatlashtirilgan ravishda tekshirish tizimlarini joriy qilish va mualliflik huquqi buzilishining oldini olish uchun maxsus qoidalarga rioya qilishlari lozim.

REFERENCES

1. Boyle J. Foucault in Cyberspace: Surveillance, Sovereignty, and Hardwired Censors. *U. CIN. L. REV.*, 2021, no. 66, p. 177.
2. Zarsky T.Z. Information Privacy in Virtual Worlds: Identifying Unique Concerns Beyond the Online and Offline Worlds. *N.Y.L. SCH. L. REV.*, 2021, no. 49, pp. 231, 235.
3. Malhotra P. How Big Data and IP Intersect Big Data is big business—but who owns it? *Intellectual Property an ALM Supplement to Corporate Counsel*, 2016, Available at: https://www.keker.com/Templates/media/files/Articles/How%20Big%20Data%20and%20IP%20Intersect_Malhotra.pdf
4. Lu M. Intellectual Property Protection of Big Data. *Journal Of Physics: Conference Series* 2020, no. 1693, p. 012012.
5. Gervais D. Exploring the Interfaces Between Big Data and Intellectual Property Law. *Journal of Intellectual Property, Information Technology and Ecommerce Law*, 2019, no. 10.
6. Frequently Asked Questions: Copyright. Available at: https://www.wipo.int/copyright/en/faq_copyright.html

7. Baker S. Big Data and Math. Thenumerati.net, 2012 Available at: <http://thenumerati.net/?postID=845&big-data-and-math>
8. Rungrojtanakul Ch. Legal Protection of Sui Generis Databases. 2005. Available at: <https://digitalcommons.law.ggu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1015&context=theses>
9. H.R.3531 - Database Investment and Intellectual Property Antipiracy Act of 1996 104th Congress. 1995-1996. Available at: <https://www.congress.gov/bill/104th-congress/house-bill/3531/>
10. Case C-46/02 Fixtures Marketing Ltd v. Oy Veikkaus Ab [2004] ECR I-10396 (ECJ); Case C-203/02 British Horseracing Board v. William Hill Organization [2004] ECR I-10415 (ECJ); Case C-338/02 Fixtures Marketing Ltd v. Svenska Spel AB, Fixtures Marketing v. Svenska Spel [2004] ECR I-10497 (ECJ); Case C-444/02 Fixtures Marketing Ltd v. Organismos prognostikon agonon podosfairou AE (OPAP) [2023] ECR I-10549.
11. Colston C. Sui Generis Database Right: Ripe for Review? *Journal Of Information Law & Technology*, 2021, no. 3.
12. Reichman J.H., Samuelson P. Intellectual Property Rights in Data? 50 *Vanderbilt Law Review*, 2020, no. 50, pp. 52–166.
13. Derclaye E. The Legal Protection Of Databases - A Comparative Analysis. 2008.
14. Herr R.E. Is The Sui Generis Right A Failed Experiment. 2018, p. 122.
15. Hugenholtz B. Data Property: Unwelcome Guest in the House of IP. *Kritika. Essays on Intellectual Property*.
16. Derclaye E. The Database Directive, in *EU Copyright Law - A Commentary*. Pp. 298–354.
17. Sumet R. Thailand Stays on USTR's Priority watch list. Available at: <http://brslawyers.com/news/news/109>
18. A history of Copyright in the United States. Association of Research Libraries. Available at: <http://www.arl.org/focus-areas/copyright-ip/2486-copyrighttimeline>
19. "Supplementary Information Section 182 of the Trade Act of 1974 (Trade Act) (19U.S.C.2242)" Federal Register The Daily Journal of the United States Government. Available at: <https://www.federalregister.gov/articles/2011/09/28/2011-24985/section-306-monitor-ing-of-paraguay-memorandum-of-understanding-on-intellectual-property-rights>
20. Executive office of the president of the United States of America The United States Trade Representative (USTR). 2016 Special 301 Report. Available at: <https://ustr.gov/sites/default/files/USTR-2016-Special-301-Report.pdf>
21. Department of Intellectual Property. Digital Economy (Copyright Law propel Digital Economy). Available at: https://www.ipthailand.go.th/index.php?option=com_content&view=article&id=1618:digital-economy-10-000-400000&catid=8:news&Itemid=332
22. Global Intellectual Property Center. U.S. Chamber of Commerce. What is Special 301 Report. Available at: <http://www.theglobalipcenter.com/initiatives/trade/special-301/>
23. International Intellectual Property Alliance. International Intellectual Property Alliance (IIPA) Representing The U.S. Copyright-Based Industries for 30 Years. IIPA. Available at: <http://www.iipawebsite.com>
24. Greif D. International Trademark Association. Thailand: Recent Government Crackdowns on counterfeit. Available at: http://www.inta.org/INTA_Bulletin/Pages/THAILANDRecentGovernmentCrackdownsonCounterfeits.aspx
25. Legal Protection of Digital Information. Digital Law Online: Mere Conduits. Available at: <http://digital-law-online.info/lpdi1.0/treatise35.html>
26. Xfinity. What Are Internet Service Providers? (ISPs). Available at: <http://www.xfinity.com/resources/internet-service-providers.html>

YURIDIK FANLAR AXBOROTNOMASI ВЕСТНИК ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК REVIEW OF LAW SCIENCES

Huquqiy ilmiy-amaliy jurnal
Правовой научно-практический журнал
Legal scientific-practical journal

2024-yil 4-son

VOLUME 8 / ISSUE 4 / 2024
DOI: 10.51788/TSUL.ROLS.2024.8.4.